

MİMARLIK MÜHENDİSLİK ÖYKÜLERİ

Daha ilk sınıflarda iken bazı arkadaşlarımız, Devlet' in çeşitli organlarının açtıkları sınavlara girerek Avrupa'ya, çoğunlukla Almanya' ya gitmişlerdi. 1942' den sonra bu ülkenin harp talihli dönmüş, her gün daha zor günler birbirini izler olmuştur. Her geçen gün daha ağır bombardımanlar, yaşamı ve bu arada üniversite yaşamını zeminliklere indirmişti. Bu arkadaşlar, herkesin can derdine düştüğü bir ortamda, doktora tezlerini profesörlere kabul ettirip yurda dönmüşlerdi. O zamana kadar, bunca değerli hoca, doçentlerin hiçbirinin doktora yoktu. Bunlar, "doktor" sıfatlarıyla küçük dağları yaratıyorlardı. "Güftara (söze) gelip söyleseler cehl-i mürekkep..."...

İşte bu "bombardıman" doktorlarından Orhan Işık'la Necdet Tükel benim karşıma dikilip "İlhami Bey, doktor olmadığın için sana doktora yaptırılmaz. Biz referans oluruz. O, olsa olsa, coreferent olabilir..." demişlerdi. Ben de "Hadi oradan, siz gelin bana doktora verin!" diye çekip gittim. Yani bu çalışma böylece kaldı. Onlar, fizik laboratuvarının bir köşesinde çalışmama da izin vermediler.

Aradan on, on iki yıl geçecek ve Batı' da ilk "küresel grafitli dökme demir-spheroguss" patenti alınacaktı. Yani ben bunu bulmuştum, ama talihsizliğim bu ülkeli olmamdaydı. İşin bir ilginç yanı da, bugün bile, bunun elde edilme yönteminin, benim kapalı kaptaki magnezyumu karıştırma prensibimin aynı olmasıdır.

Nuri Paşa'nın fabrikası Sütlüce mezbahasının ötesinde, Pay Mahalli (kesilecek hayvanların alınıp satıldığı yer) ve Şakir Zümre soba ve bazı bombaların imal edildiği fabrikaya varmadan ortada bir yerde idi.

Yanında, Vehbi Koç' a ait olduğu söylenen, çalışmayan bir dikişli boru fabrikası vardı. İstanbul' da, dökme demir dökümcülüğü büyük ölçüde İtalyanlar' ın elindeydi. Azap Kapı' ya yakın Dapey Biraderler, Kurtuluştaki Karlotti Biraderler, Kalafat yerinde Corci Manfredi bunlardandı. Ama ustalar genellikle Rumdu. Buna karşılık demir dışı metal, pirinç, alüminyum dökümcüleri çoğunlukla Ermeni idiler. Kalafat yerinde bunların en ünlüsü Haykasar Usta idi. Küçükleri musluk dökerdi. Perşembe pazanından Unkapı köprüsüne kadar olan yerde küçük gemiler çekilir, boyaları tazelenir, güverteleri kalafatlanırdı. Çekiç gürültüsünden geçilmezdi, şöyle ki, kaynak tekniği yaygınlaşmamış olduğundan gemiler perçinli idi. Bir de Azap kapı tersanesinin kompresör çekici gürültüleri buna eklenirdi. Oralarda çalışanların çoğu bu yüzden sağır, benim de olduğum gibi. Bu semtin adı Kalafatyeri idi.

Kalafatyeri'nde, bir küçük kamyonun zor sigacağı genişlikteki sokaklar üzerinde küçük küçük atölye ve dökümhaneler sıralanmıştı. Üst üste konmuş iki üç varilin içi şamotla sıvanarak ve bir vantilatör ilavesiyle meydana getirilmiş döküm ocağı (sözüm ona Kupol ocağı) ile küçük parçalar, soba aksamı, ocak ızgaraları gibi şeyler dökülürdü. Yer darlığından bunlar kapının dışına atılırdı. Bu yüzden de bir hırsız türü türemişti: "Kırdı kaçtı" lar. Bunlar çoğunlukla Tophane "Şarapçı" serserileri idi ve bellerinde bir çekic bulunurdu. Gece, bekçiyi kollarlar, adam öbür sokağa gittiğinde gözlerine kestirdikleri parçaları cekeyle kırıp taşıyabildikleri kadarını götürürlerdi. Sabahleyin de bunları hurdacılar satın aldıkları para ile şarap içerlerdi. Ben de, Hasköy' de dökümcülüğün yanında, Kalafatyeri'nde ölmüş bir tomacının dul eşinden adamın dükkanını kiralamış, orada tomacılık yapıyordum.

Kalafatyeri' nin bazı sokaklarında da yelkenciler, kürekçiler, iççiler, kavaflar, Yemenciler.... sıralanırdı. Menderes buraları yıktı, geri kalanını da Dalan temizledi. Şimdi bu semt, Haliç kıyısında bir park halinde. Nun Paşa fabrikalarında öğreneceğimi öğrenmişim. Artık bu denli az paraya bu rutini (ve de Paşa'yı) çekmenin anlamı kalmamıştı. 1943 sonlarında istifa ettim (20.08.1943) ve Tarabya'daki köşkün satışından, borçlar ödendikten sonra kalan çok cüzi bir meblaya el koydum ve Karaköy meydanında rıhtıma çıkan ara sokağın köşesinde sarraflık yapan bir Yahudi' den Hasköy' de, yangından sadece dört duvarı kalmış bir binayı kiralamış. Doğru dürtüst bir çatı yapmaya param yetmiyordu. Civarda atılmış katran varillerini çok küçük bir paraya alıp dama

serdim. Tabii bazıları delikti ve yağmur yağdığında bizim kalıplar berbat oluyordu. Ama çaresiz.

Yukarıda adlarını verdiğim İtalyanlar, özellikle Karlotti Biraderler' le Manfredi, Belediye Mecari Şubesi (Kanalizasyon Şubesi' nin sokak yağmur suyu ve pis su rogarlarını (ızgaralarını) tekellerinde tutuyorlardı. Bunların kalıplanması ve dökümü oldukça zor olup geniş olanakları gerektiriyordu ki küçük dökümhaneler bu işlere girişemiyordu.

İlk zamanlar ustabaşı tutacak param yoktu ve bu işi kendim üstlenmişim. Potanın bir ucunu ben taşıyordum. Daha sonraları Sütlüce' nin ustabaşısı Panayot' u çekip aldım. Baş başa vererek kendi olanaklarımızla bu dökümü gerçekleştirebilecek bir yöntem meydana getirdik.

Bizim bu güçlü rakiplere göre bir başka avantajımız da vardı: Fatura üzerinden %15 muamele vergisinden bağışıklık. Beş işçiden fazlasını kullanan ve muessese motor gücü iki beygiri aşan işyerleri bu vergiye tabi idiler ki İtalyanlar bunu ödüyorlardı (benim vantilatör motorum 4,5 beygirdi, ama plakası iki beygir gösteriyordu. Maliyeciler kontrole geldiklerinde işçilerim arka kapıdan çil yavrusu gibi dağılırdı).

Bunun dışında kupol ocağımı ve vantilatörümü kendim projelendirmişim ve yüksek randıman elde etmişim. Öbürleri, pik miktarının %14-18'i arasında kömür kullanırken benim ocak %11 ile yetiniyordu. Bu keyfiyet, maliyete yansiyordu. Bütün bunların dışında büyük karlara alışmış İtalyanları, çok daha ucuza çalışarak kanalizasyon piyasasından sildim. Her ihalede peşime takılıp benimle anlaşma arar hale gelmişlerdi. Daha sonraki yıllarda Ankara kanalizasyonunun 1. kısım ihalesinin tüm dökümlerini alacaktım ve çeşitli vana, kolektör silicilerini projelendirip imal edecektim (harpten hemen önce bu işi Alman Hochtief Şirketi üstlenmiş, gitmek zorunda kalınca bütün projeleri de beraberinde götürmüştü. Nasıl olsa Türkler bu işi yapamaz, savastıktan sonra gelir, devam ederiz diyerek).

Sınırlı olan Karabük piki ve metalurji koku dökümcüler kooperatifi eliyle kapasiteye göre dağıtırdı. Bunlar at arabalarıyla Hasköy' e taşınırdı. Çok miktarda alınırsa kamyon tutulurdu. Arabacıların hiçbiri okuma bilmezdi. Ellerindeki adresi gösterir, yol ve dükkan sorarlardı. Buna karşılık şöförlerin böyle bir sıkıntısı yoktu. Ne de olsa atla değil, motorla uğraşıyorlardı... O zamanlar ne otobüs. Ne de dolmuş çalışırdı oralara. Sadece Halle vapurlar vardı ve bunlar da aksam erken saatlerde paydos ediyorlardı. Savaş dolayısıyla karartma vardı. Bir akşam bizim döküm geçce kaldı; Sofrada yanımda, yine aile dostu Dr. Kamereddin Kamçelebi oturuyordu. Birden beni dürttü, meğer yakamda bir bit geziniyormuş. Anlaşılan iş elbiseslerinden bulaşmış. Doktor, kimseye çaktırmadan baktı, üstünde benek bulunmayışından hastalıklı olmadığını söyledi, rahatladım. Harp yılları, henüz önemli bir üretim yeteneği olmayan ülkemizde kimilerine de kolay ve bol paralar kazandırmıştı.

Perşembe Pazarında "Asfalt Evi" tabelalı bir dükkan vardı. Bunun esas sahibi Yerasimos Evgenidis adlı bir Rum' du. Kumlu dam muşambası, "Emulzer" marka bir tecrit (yalıtım) maddesi imal edip satardı. Ama Varlık Vergisi belini bukmüş. Nail Bey'in oğlu Nadir (ağabey) bu işe ortak olmuştu. Nadir' in parlak dönemleriydi. Oraya Etibank' tan ayrılmış bürokrat olan Necdet Meray' i müdür yapmıştı. Akıllı, çalışkan, kakkahası bol, çapkınlığı seven bir kişiydi. İyi anlaşmıştık ve burası benim irtibat bürom olmuştu, şöyle ki, Hasköy' de haliyle telefon yoktu. Beni arayan oraya not bırakırdı, uğradığımda bunu bana söylerlerdi. Ben buradan piyasada dönen dolapları öğrenirdim. Harp sırasında ihtikar ve karaborsayı sözüm ona önlemek için bir "Milli Korunma Kanunu" çıkarılmıştı. Bu kanuna muhalefetten yakalananlar ağır hapis cezalarına çarptırılıyordu; ama yakalananlarsa... İşin asıl sahipleri ortada gözükmezdi. Devlet' in, ithal mallarının dağıtımı için şimdi adını unuttuğum bir teşekkülü vardı. Bunun basındaki kişi, o zaman Müzeyyen Senar Hanım' ın kocası olan Ercüment Işıl idi. Bu kişi Nadir ve yakın dostu, Ankaralı tüccar Ahmet Balcı'nın arkadaşı idi. Ahmet Balcı da, Vehbi Bey' in hemşerisi idi.

MİMARLIK MÜHENDİSLİK ÖYKÜLERİ

Ekmek karneye bağlanmıştı ve her gün daha kısıtlanıyordu. Sonunda bir gün 300 gr. bir gün de 150 grama kadar indi. Un ve unlu madde, börek, simit, poğaç... satışı yasaktı. Ama benim bu hususta fazla sıkıntım yoktu, şöyle ki, Hasköy' de bir yanım Bahriye, bir yanım da Halıcıoğlu Topçu Kışlasıydı... Beyoğlu Tünel meydanında, Yüksek Kaldırım'ın köşesinde Sergiades Kitabevi vardı. Bunun hemen yanında Yüksek Kaldırım' a bakan küçükük, ancak tek bir masanın sığabildiği bir dükkan vardı. Adam burada palates köftesi, pilav ve zerde yapardı. O denli meşhurdur ki millet kuyruk olur, İETT İdaresinin büyükleri buradan yemek getirtilirdi. Adamın patates köftesi, hamur işini unutturdu.

Bazı akşamlar Tokatlayan' a uğradım. Barmen Serkis'in kokteylleri, dünya kataloglarına geçmişti. Orada birçok tanıdık olurdu. Tabii karartma da vardı, cam çerçeve kara kağıtlarla oturulurdu. Müdavimlerden, Tepebaşı' ndaki Alp Oteli'nde oturan dişçi Leon Bey vardı. Zengin, keyfine düşkün, nekre bir zatti. Gelir, "Bir yere kaybolmayasın, Aleko (kemençeci) ile Hirant (udi) gelecek..." derdi. Gece, Tokatlayanın arka tarafında bir salonda sofrâ kurulur. Nadir, Ahmet Balcı, Ercüment Işıl, eşi Müzeyyen Hanım, Leon Bey, bir iki kişi daha ve bazen de şöhreti şüpheli hanımlar bulunurdu. Müzeyyen Hanım bir ara gider ve seansı bittikten sonra dönerdi. "Bir ihtimal daha var, o da ölmek mi dersin?"

Şarkısını o zaman ilk olarak ondan dinlemiştim. Gecenin geç saatinde dağılırdık. Kimileri Tokatlayan' da kalırdı...

Karaköy' den Unkapı köprüsüne kadar uzanan ve "Perşembe Pazarı" adıyla anılan Tersane Caddesi ayrı bir alemi ve günümüzde de böyle olmayı sürdürüyor. İsim icabı 1950' ye kadar, sonra da 1963-79 arası burayla sıkı temas halinde oldum. Az çok herkesle tanışıklığım vardı. Türk sanayinin kalbi burada atardı ve hala da atıyor. Burada, bir iki tanesi müstesna (mesela Viktor Ball müessesesi), küçük küçük dükkanlar sıralanır, bunlar akıl almaz cirolar yaparlar, çünkü sattıkları mallar (matkap ucu, freze bıçağı, kılavuz, ölçü aletleri vs...) yükte çok hafif, pahada alabildiğine ağır şeylerdir. Sadece "Hırdavatçılar carşısı" biraz düzgün bir veçhe arz eder ve buradaki dükkanlar az çok rahat boyutludur. Bu dükkanların sahipleri isimsiz zenginlerdir. Ama binaları çok harap, pis görünümlü, kaldırımları eğri büğrüdür. Hiçbirinin çöp sepeti yoktur. Bunu süpürüp kaldırımın dibine sürerler (tabii her geçen araba bunları peyderpey dükkana iade eder). Yer darlığından bazı iri mallar (kaynak makinası, küçük tezgahlar vs.) kaldırıma çıkanlar ve yayaların geçidini engellerler. Her türlü Belediye vergisine itiraz edip kazanç vergisi hususunda bilançolarda Ali Cengiz oyunu oynarlar. Yani her bakımdan vatandaşın hak ve hukukuna tecavüz, bahis konusudur. Hicbirisi o çirkin görünümlü binasına bir badana vurdurmaz, kaldırımını düzeltmez.

Herhangi bir Belediye yasağını ihlal etmekten çekinilmez. Vallahi kamu yararına yıkım bahis konusu olduğunda hepsi "hak hukuk" diye basar feryadı. Hukukun koruyucusu geçinen ünlü avukatlarımız, bunların vekaletini alıp Belediye' nin karşısına dikilirler. Hani "dinsizin hakkından imansız, gelir" derler ya, bunların hakkından, kısmen bile olsa. Bedrettin Dalan gelmişti. Ama bu noktadan öteye o dahi "hak, hukuk" duvarına çarpmıştı ve Perşembe pazarı, sosyal demokrat (?) Belediyenin gelip geçmiş olmasına rağmen, o kötü görünümünü koruyor. Pres döküm tekniği yaygınlaştığından (ECA vs...), Perşembe Pazarı'nın deniz tarafındaki bütün bir semtini işgal eden, çoğunlukla Ermeni muslukçular yerlerini kaynakçılara bıraktı. Yemeniciler Sokağı'nda kendisiyle uzun yıllar çok iş yaptığım tornacı Hasan Çelikoğlu Usta vardı. Bu, mert, gözü pek, büyük bir bedeni güce sahip, akıllı, yaratıcı Karadenizli bir dostumdur. Onunla birçok

önemli işler yaptık. O sokağın köşesinde yine Karadenizli sıcak demirciler vardı. Bu adamlar akşama kadar, altında ateşin yandığı, 2-4 m. çapında kalın saçları 12' şer kiloluk balyozlarla döve döve kazan aynası vs. yaparlardı. O koskocaman elleri hiç gözümün önünden gitmez. Akşam oldu mu, ellerini yüzlerini yıkayıp Arap Camil' nin bulunduğu sokaktaki meyhanelerin birinde soluğu alırlardı. Bir uzun ve çok sıcak yaz günü Ramazan' ında bizim Karadeniz uşakları, töre gereği oruçlu. Akşama kadar aç, susuz, ateş karşısında balyoz sallamışlar. Ağzıları kupkuru. Orucu meyhanede bozacaklar, ama ayip olmasın diye içeri dalmak için imamın Şerefeye çıkmasını bekliyorlar, meyhanenin kapısına arkalarını dönmüş olarak sıralanmış halde (o zamanlar minarelerde hoparlör yoktu). Başlar yukarı kalkmış, gözler şerefede. Dakikalar onlara saat gibi geliyor. Aralarında mırıldanıyorlar: "Ha avradım s....min imami, çıkmadı da!"... İşte böyle. Kimileri boşlukları ve düzeni iyi kollayıp üretmeden, oturduğu yerden büyük paralar kazandı, sefa sürdü, kimileri ateşin karşısında kavruldu, diretti, terledi, ülke malına sahip çıktı, cefa çekti. Bir çok mühendisi de bu ikinci kısma dahil etmek mümkün. Hatta bazı mühendisler, ne iş yaptıklarını, meramlarını bile anlatmakta zorluk çektiler. Bunlardan biri de 1955' de Arpaçay Şantiyesi Şefi olan Yüksek Mühendis Mahiç Suman'dır.

Mahiç Suman Orhantepe'ye su getirmek için Maltepe civarında kaptaj etüdü yapıyormuş. Dağda dolaşırken askerler bunu casus diye yakalamışlar. Ne gedikli, ne de nöbetçi teğmeni laf dinlemiş. Neticede Mahiç' i bir kurmay binbaşının huzuruna çıkarmışlar. Adam işi anlamış ve aşağıdaki kağıdı yazıp kendisine vermiş: "Şu mühendisine su aramak için vesika verilmiştir."

İsim, cisim, mahal, müddet filan yok.

Beni çok güldüren, aklıma geldikçe hala güldüğüm bir başka zor mühendislik vakası da Finike'de geçmişti.

Finike' de hidroelektrik santral, enerji nakil hattı ve kasabanın şebekesini yapıyorduk. Gerekli donanım, döviz yokluğundan sağlanamıyordu. Nihayet hükümet İtalyanlarla bir anlaşmaya girdi ve bu mallar o ülkeden geldi. Belediye' ye teslim edildi. Belediye teslim edildi. Belediye de bunları, kasabadan 1.5-2 km. mesafede, etrafı tel örgü ile çevrili, bekçileri olan gazhaneye istifledi. Burası geniş bir açık saha idi. Buradan da yine İller Bankası temsilcisinin huzurunda bize devrilecekti. Temsilci, Banka' nın Bölge Müdürü' de olan, iri yarı, çok namuslu ve vatansız bir kontrol mühendisiydi. Tartının başına oturmuş, gramin kaçırılmasına dikkat ediyor, izolatör ve saireyi eliyle tek tek sayıyordu. Hesabı da Belediye muhasebecisi tutuyor, teslim protokolunu hazırlıyordu.

Meğer muhasebeci, aynı zamanda Belediye' nin nikah memuru imiş. Adamın biride gün almış, karanfilini takmış, gelin, misafirler gelmişlerdi ki ne Belediye Reisi var (bir yerlere gitmişti), ne de nikah memuru. Bu sonuncusunun nerede olduğunu bilen de yok. Geç saate kadar bekleyip dağılmışlar.

Ertesi gün yine aynı sahne. Nihayet üçüncü gün birisi, memurun gazhanede olduğunu söylemiş. Pürhiddet damat bir faytona atlayıp oraya geldi ve doğruca kantar başında, kontrol mühendisi ile yanyana iskemlelerde oturan memurun koluna yapışıp sürüklemeye başladı. Öbür koluna da mühendis yapılı ve bir çekiştirmedir gidiyor. Bizde seyrediyoruz. Damat bağırıyor, mühendis bağırıyor. Mühendis 'Ulan biz burada memleket işi yapıyoruz, sen s...ni düşünüyorsun!' diyordu. Araya girdik de, damattan, törenden hemen sonra memuru arabayla getirme vaadi olarak mühendisi yumuşattık.

O zamanlar Mühendislik zor zanaattı.